

A „jobboldal” gyökerei

—A magyar társadalom a nyolcvanas évek elejére úgy érezte, a csúcsra jutott, Kelet-Európa leggazdagabb, legszabadabb társadalmává és gazdaságává lett. A magyar kiserem azt élte át, hogy pénze, útlevele, autója, utazásai, háza a legirigyletebb e tájon — írja Lengyel László a Kritikában megjelent tanulmányában, s megítélés szerint nem lehet ezzel az állítással vitatkozni. Ugyanakkor a nyolcvanas évek közepétől odalett a „magyar csoda”, és az akkor felnőttkorba lépő generációnak sem lakása, sem háza, sem hétvégi kis nadrágszíjparcellája, de még munkahelye sem volt többé biztosítva. És ugyanennek a generációnak éppen a viszonylagos kulturális szabadság, valamint az utazások lehetősége révén pontos és jól körvonalazható elképzelései voltak a világ működő, boldogabbik feléről, így vágyai között egy pillanattal sem szerepelt a rendszer reformja, kizárólag a teljes változás. Mivel semmilyen ellenszolgáltatást nem várhattunk többé, nem voltunk hajlandók megtanulni — ismét Lengyel László szavával élve — a Kádár-rendszer hazug nyelvezetét. A teljes változás akarásának ténye, a liberális parlamenti demokrácia vezetésének igénye pedig egyértelműen „jobboldali” politikai beállítottságot jelentett — de tegyük hozzá gyorsan, hogy az ideológiájában ortodox kommunista pártelit, valamint az ideológiával egyáltalán nem bízható pártapparátus és nőmenklátúra, amelynek érdekeit súlyosan sértette már Gorbacsov nyitása is, jobboldalinak minősítette még a legenyhébb, legóvatosabb reformkoncepciók képviselőit is, és ez a minősítés a „rossz”, a „bűnös” szinonimája volt. (Emlékezzünk csak vissza, hogy Grószék jobboldali elhajlóként emlegették az MSZMP reformszármányát is, amely felismerte — saját jól felfogott érdekében is — a változások szükségességét.)

Volt tehát a rendszerváltás kezdetén egy időszak, amikor mindannyian — az MSZMP reformszármányától a radikális Fidesz — a politikai paletta jobb oldalán találtuk magunkat, legalábbis a változásokat nem akarók szemszögéből nézve.

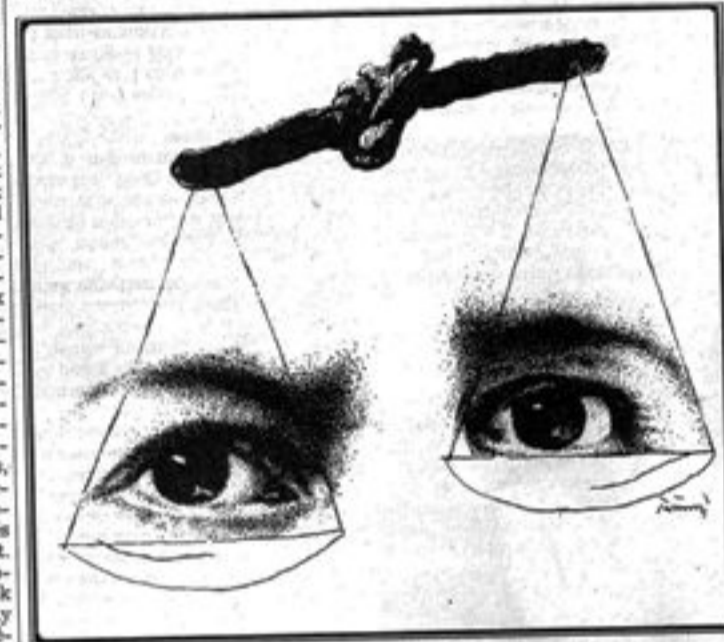
De hogyan áll ez a jobboldaliság a szabad választások után csaknem négy esztendővel?

— Kétségtelen tény, hogy Magyarországon egyetlen pillanattal sem volt forradalmi hangulat, egyetlen pillanattal sem élt az emberekben a bosszúállás, a leszámolás igénye. Azt is haszontalan lenne elfeledni — még inkább tagadni —, hogy egy egész társadalom tartotta már-már megváltozónak a népfelkelést bejelentő Pozsgay Imrét. De a vasfüggőnyöt szétvágó Horn is teljes lelki nyugalommal mérkőzhetett volna akkor bármilyen szabad választáson bármilyen jelölttel szemben. És a választásokon végül győztes Magyar Demokrata Fórum — bármennyire igyekeztek is ezt ma letagadni — pontosan érzékelte az ország hangulatát, és kétségkívül a legnagyobb engedékenység, kompromisszumkészség tanszított az akkori hatalom iránt. (Szinte nevezésges ma már, ahogy ugyanez az MDF, amelynek prominens vezetői óvták minket az október 23-i tüntetésektől, a hatalommal való bármilyen nyílt konfrontációtól, ma azt veti az SZDSZ vagy a Fidesz szemére, hogy most nem hajlandók részt venni a koalíció által szított antikommunista kampányban.)

Mert pontosan ez történik. A mérésleletet, a nyugodt erőt hirdető Fórum hatalomra kerülése óta egyre érzetlenebb, egyre ostobább kommunizációt folytat, amely önmagában is, de az induláshoz, a hajdani jelszavakhoz képest mindenképpen visszafelé fordult. És ma a koalíció — jelesen pedig az MDF — a jobboldali konzervativizmus létmennyiségként határozza meg önmagát, miközben az ellenfelet — jelesen az SZDSZ-t — kriptokommunista, jobb esetben baloldali liberális erőként aposztrofálja.

A koalíció önmeghatározása természetesen minden alapot nélkülöz. Több okból is. Először, mert az általuk vallott népi-nemzeti hagyományokhoz való kötődés erősen kétségessé teszi a jobboldali konzervativizmus legcsekélyebb jelenlétét is. A húszas-harmincas években gyökerező népi mozgalom mind ideológiájában, mind gazdaságpolitikájában (ha volt neki ilyen egyáltalán) mélyen baloldali indíttatású eszmerendszer, amely a Horthy-éra félfüddélis államával szemben fogalmazta meg magát. Legjobb képviselői soha el nem évülő érdemeiket szereztek

a magyar parasztság kétségbeesett helyzetének feltárással, és ezért gyökörként álltak Horthy bíróságai előtt. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy soha sem tudták átlépni saját korlátokat. A húszas évek világgazdasági válságára lényegében háromféle választ született: a kommunizmus, a fasizmus és a New Deal, a három közül

TETTANYI BÉLA RAJZA

pedig kizárólag a harmadik bizonyult véglegesen életképesnek. Ehhez képest a népi mozgalom a maga harmadikutas elképzelésével, romantikus antikapitalizmussal, valamint nagyon is gyakorlati antiindividualizmussal és népi-kollektív társadalomeszményével egyértelműen szövegként képviselt. Az sem véletlen, hogy képviselői közül egyesek vagy a kommunizmusba (Veres Péter), vagy a nyilas mozgalomba (Sinka István) „menekültek”. Tény azonban, hogy első számú ellenségtüknek a Horthy-rendszert tekintették. Abban a pillanatban pedig, amikor a magát ezen hagyományok létmennyiségének kinevező koalíció nagy pompával eltemette Horthyt, egyszerűen szembe, köpte az egész népi mozgalmat, szembe köpte saját magát. De hát aligha csodálkozhatunk ezen, hiszen ez a hatalom 1956-ot is azzá akarta tenni, ami sohasem volt, hiszen a reformkommunista Nagy Imre, a nemzet mértéke az zavaró tényező az ő számukra. Ennyit az ideológiáról. Az is nyilvánvaló ezen túlmenően, hogy egy valóban konzervatív gazdaságpolitika soha nem leveredett volna bele a kárpótlás útvesztőbe, soha nem szervezte volna gigantikus állami holdingokat egyszerűen azért nem, mert ezek ellentmondanak racionalitásának. Egy jobboldali konzervatív gazdaságpolitika nem odátársa volna el a nagy elosztórendszer reformját, ugyanezen okokból. Egy jobboldali konzervatív gazdaságpolitika az gazdaságpolitikát, nem pedig annak hiányát, amelyet aztán ostoba kultúrkampok fügefalevelével kell takargatni.

Mert kultúrkamp az van. A koalíciónak egyetlen dolgot sikerült „megmentenie” a népi mozgalomból, mégpedig annak az egész társadalom mérgező népi-urbánus vitáját. Ezen a ponton érdemes ismét megállnunk egy pillanatra. Nagy a csábítás ugyanis, hogy a népi-urbánus ellentét úgy fogjuk fel, mint a húszas-harmincas évek mesterségesen feltámasztott demónát. Ezzel szemben megkockáztatom, hogy ez a szembenállás végighúzódtott az egész Kádár-érán.

A népi-nemzeti gyökerű értelmiség azon része, amely a második világháború után azonosult a Rákosi-rendszerrel, majd a forradalom vérbe fojtását követő távoiságtartása után elfogadta a Kádár-kuruzst is, a hatvanas és hetvenes évek folyamán egyfajta ortodox, balos álláspontról támadta mindazon reformkísérleteket, amelyek a gulyáskommunizmussal próbálták megvalósítani valamiféle felemás polgári átalakulást. A hatvanas

évek elejének „friziderszocializmus”, „kicsi vagy kicsi” vitái fényképezik ezt az utat, majd leginkább az új gazdasági mechanizmus bevezetését megelőző és követő polemikák. Ekkor írja Veres Péter, hogy „főleg az idősebb, de valóban hívő szocialisták között fel-felmerülnek olyan aggodalmak, hogy vajon ebben az új mechanizmusban nem

között találjuk nemcsak a demokratikus ellenfelet, hanem ennek a rétegnek számos képviselőjét is. Ugyanakkor az MDF gyökerei pontosan az előzőekben felvázolt részben ortodox baloldali, antiindividualista, a polgári fejlődést elvető körökbe nyúlnak. Ők azok, akik a nyolcvanas évekre már mindenekelőtt a magyarság, ezen belül is elsősorban a határokon túli magyarság sorskérdéseire koncentrálnak, ők azok, akiknek gondolkodásában visszaköszön a „háza vagy haladás” több száz éves magyar dilemmája. És sajnos úgy koncentrálnak erre a kérdésre, hogy a Kádár-kori magyar társadalom lehetőségei, a tulajdonhoz jutás viszonylagos szabadsága, melynek ára kétségkívül az emberfeletti munka volt, illetve a viszonylagos kulturális szabadság, amely lehetővé tette a „nyugati kultúrmocskok” beáramlását az országba, — vagyis a polgárosodással járó civilizációs betegségek kell, hogy a bírálatok legfőbb tárgyát képezzék; nem pedig maga a kollektívált társadalom. Mindezt végiggondolva pedig ismétellen egyértelművé válik, hogy a koalíció önmeghatározása vagy tudatlanságból és illúziókból táplálkozó önbecsapás, vagy egyszerű identitászaivar. A baloldali gyökerű, a népi-nemzeti hagyományokat — mint látnuk — csak szavakban felváltó koalíció mint a társára nyelvet öltő óvodás kigyerek kommunizálja le az ellenfelet, azt az ellenfelet, amelynek liberális blokkja kétségkívül jobboldali gazdaságpolitikát hirdetett meg, az ország már-már katasztrofális gazdasági helyzetét orvosolanda.

Mindezeket túl kétségtelen tény, hogy a nacionalizmus, a nemzeti lét akár manipulációs szándékú, akár jóhiszemű piedesztálra emelése hatalmas erő lehet az összes volt szocialista országban. A haladást képviselő liberális és/vagy szociálliberális erők nem kerülhetik meg ezt a kérdést. Ugyanakkor a magyarországi mélyen baloldali gyökerű, antiliberalis áljobb-

tenyésztődik-e ki valamiféle újfajta elődség, valami parazitizmus, amellyel aztán újrakezdehetjük a harcot a szocializmus tartalmáért, a valódi kollektívizmussal”. Ő az, aki aggodí az „individualizmus”, a „kapari, kurta” mentalitás feltámaszása miatt. Felrója a kapitalista gazdálkodás visszatérésének lehetőségét, s mindezekkel szemben a társadalom kulturális és erkölcsi „átnevelését” szorgalmazza, amelyet a rádióknak, televízióknak és az egész magyar művészeti társadalomnak kell vállalnia. Megfogalmazódik a fogyasztói társadalom bűnösége és erkölcsi elcsúszása, a reklám pusztító hatása a kollektív tudatra, sőt a Gondviselő társadalom című tanulmányában azt is megfogalmazza, hogy „...a nagybibó gyermekeket — a fiúkat, gondolom 12-14 éves kortól kezdve, a lányokat valamivel későbbben, hogy a pubertás kezdetén még az anyjuk gondjait alatt legyenek — közös nevelőintézetbe, kollégiumokba kellene adni”. Indoklás: „Fiúknál jó az, ha a pipogya infantilizmus vagy a róbejes hulangizmus helyére a katonaság és munkás férfiaság lép...”. Fekete Gyula, a nemzetballal rémének apostola ugyancsak valamiféle polgári értékrend, a szerzés, a birtoklás elhatalmasodásának számlájára írja az alacsony születésszámot, amellyel szemben megint csak a kollektív és antiindividualis értékrendet állítja.

És — ismétlem — mindez a felemás, de mindenekképpen polgári átalakulást hirdető uróbusz MSZMP-szármány szemben fogalmazódik meg. (Maga Veres Péter teszi fel a kérdést a Töprengések a fogyasztói társadalomról című esszéjében: „Antiturbánus, narodnyik abajgások és fontoskodások volnának ezek?” És bár tagadja, maga a kérdésfelvetés jelzi, hogy nagyon is jól látja, jól ismeri a vita természetét.)

Az 1968-as gazdasági reform aztán elbukik, a hetvenes évek végre és nyolcvanas évek elejére azonban igenis megtörténik Magyarországon egyfajta polgári átalakulás, amely záloga nemcsak a szocialista táborban mindvégig meglévő pártatlan magyar jövetnek, hanem a rendszerváltást követő — mára már eltűnőben lévő — hatalmas előnyüknek is. Ennek a polgári átalakulásnak motorja az MSZMP-ben maradó fiatal menedzserregéppé, mint a pártállamtól már a hetvenes évek kezdetétől fokozatosan eltávolodó reformer közgazdászok csapata. S a rendszerváltás közvetlenül megelőző pártosodástkor az SZDSZ-szimpatizánsok

oldalonak el kellene gondolkodnia, hogy vajon a Ceausescu-féle nacional-bolsevik diktatúra, amely kétségkívül „megörvta” a román népet az „idegen hatásoktól”, ebben tartotta és végletezen felfokozta a román nemzeti érzést, tényleg követendő példa-e. Megéri-e a nyomor ezt az „egészséges nemzet tudatot”? Érdemes lenne a népi-urbánus vitában elmerülni, nyíltan vagy bur-

költan zúzózó, a holocaustot tagadó, a nemzetet erkölcsiellenek kikáltó, az ellenfelet hazaárulónak bélyegző, a magyarságellenes tevékenységet vizsgáló bizottság felállításáról elmélkedő, a neonáciakat védelmébe vevő, a cigányságot másodrendű állampolgároknak bélyegző, egy dohos illatú zuglapocskában **Eörsi Istvánt** kipellengérező (mintha Csöcsi nem lrt volna himnuszoktat Rákosihoz!), antidemokratikus áljobboldalnak előprengenie, hogy mi lesz, ha minden környező országban a nacionalizmus marad az egyetlen felhajtó erő? Mi lesz akkor a kisebbségi magyarsággal? Vagy megfordítva a kérdést: ha valami csoda folytán holnapról svájci életzínvonal lenne Romániában, akkor vajon ezt választaná-e az erdélyi magyarság, vagy inkább a nyomort, a harcot, a számkivetettséget is vállalva küzdene tovább kollektív jogaiért? De csavarjunk még egyet a dolgon: ha svájci életzínvonal lenne Romániában, lehetséges volna-e egymással ugrasztani a két népet, és eszébe jutna-e ez egyáltalán a hatalomnak?

Mindezek az állítások természetesen csak a szélsőséges politikai erőkre vonatkoznak, ahogy a kérdéseket is csak nekik kell feltenni. De sajnos tény, hogy ezen szélsőségek jó része túl sokáig a koalíción belül, vagyis a hatalom sáncain belül képviselte önmagát, a tőlük való elhatárolódás túl sokáig váratott magára, és itt-ott bizony félmásra sikerült. Ráadásul a koalíció, hatalomra jutásának pillanatától kezdve, maga is igyekezett tágitani azokat a kereteket, amelyeket az alkotmányosság és a jog szabtak számára. Az igazságtétel, a televízió és a rádió elfoglalása — ehhez még egy 1974-es, alkotmányellenes jogszabályt is felhasználhat az „antikommunisták” — az állampolgárokat meghurcoló koncepció feljelentése, a parlament ellenőrző szerepét megkerülő és kijátszó kormányzati módszerek jelzik ezt az utat. Ugyanakkor a hatalom sáncából végre kiszoruló, önmagukat szintén jobboldalinak kikáltó politikai erők mára egyértelműen bebizonyították, hogy számukra semmit sem jelent a demokratikus jogállam, bebizonyították, hogy nekik a diktatúrával csak akkor van bajuk, ha az nem az övék.

Ebben az országban a magát jobboldalinak nevező kormányzat, váltva a saját soraiból kikértülő belső zűrzavart olyan hangulatot teremtett, amelyben immár talaja van mindenféle nosztagliknak. Megteremtettek egy ostoba, a társadalom megszólítására megint csak tökéletesen alkalmatlan nyelvet, amelyet rajtuk kívül senki nem hajlandó beszélni. Mindent előtű és — éppen saját indíttatásuk, gyökereik miatt — visszatetsző antikommunista hecckampányuk közepette gondolkodás nélkül sorakiba fogadták az elmúlt rendszer erkölcsileg leginkább lejáratódott figuráit, ha azok hajlandók voltak lefeküdni ennek a kurzusnak is. Tették mindezt azok, akiket sok évtizedes kommunista diktatúra után egy nagyszerű, felelős nemzet, amely véghezvitte vértelen forradalmát, szinte kovácsoltan erkölcsi tökélettel ruházott fel a választások során.

Ennyi lenne hát a jobboldal? Nincs más hátra, mint várni május 8-át, amikor a reformkommunistákból kinőtt baloldali párt(ok) és más politikai erők egyszerűen besétálnak a hatalomba? Nagy szerencsétlenség lenne, ha így történe. És most még csak nem is az ideológiai fenntartásokról, vagy a kommunista visszarendeződtéstől való félelemről van szó. De egy hiteles, európai és valódi jobboldal nélkül elképzelhetetlen az egészséges parlamenti demokrácia, elképzelhetetlen a parlamenti váltógazdaság. A hiteles, európai jobboldal pedig ma a liberális koalícióban keresendő. Ha a — ma még meglévő — SZDSZ-Fidesz-szövetségnek nem sikerül ezt tudatosítani a választásokig, akkor a társadalomban meglévő és számottevő jobboldali érzelmű, konzervatív értékrendet valló réteg a csak önmeghatározása szerint jobboldali, illetve valóban szélsőjobbaldali erőkre fogja adni voksát. Mert úgy érzi, nincs más választása, mert manipulálható — ki nem az? —, akkor pedig ki tudja meddig fűgélhat ez a gyökértelen, teljes ideológiai zűrzavarban tipródó, a nyugat-európai jobboldali, konzervatív politikai értéktől fényévnyi távolságra lévő, sőt, az egész nyugati civilizációt gyökörként, kozmopolita mocskokként aposztrofáló áljobbaldali maszka.

„Egy jobboldali konzervatív gazdaságpolitika az gazdaságpolitika, nem pedig annak hiánya, amelyet aztán ostoba kultúrkampok fügefalevelével kell takargatni. Mert kultúrkampf az van. A koalíciónak egyetlen dolgot sikerült »megmentenie« a népi mozgalomból, mégpedig annak az egész társadalom mérgező népi-urbánus vitáját.”